

Іванна ЛУЧАКІВСЬКА

РОЗВИТОК СУДОВОЇ СИСТЕМИ У ПОЛЬЩІ 1929–1939 рр.

Однією з перших спроб у польській історико-правовій науці вивчити судову систему міжвоєнного періоду та устрій польських суддів належить професору Ягеллонського університету у Кракові С. Голумбу. Ця проблематика також широко розглядалась у наукових доробках Ю. Бардаха, М. Пієтрчака, П. Стаканчика, Д. Гурецького, С. Плаза. Не менш вагомий внесок у дослідження змісту та характеру судової системи 1929–1939 рр. зробили вчені, адвокати, практики судді міжвоєнного періоду З. Вісатовський, З. Нагурський, А. Червінський.

Проблема організації судів та судочинства Польщі міжвоєнного часу вивчалась одночасно і в Україні. Так, В. Калинович на значному новому документальному матеріалі розкрив зміст судової політики польської держави на західноукраїнських землях, приділяючи особливу увагу діяльності органів судової системи у 1929–1939 рр. Систему органів правосуддя в Західній Україні у міжвоєнний період вивчали В. Кульчицький та Б. Тищик, Л. Присташ, О. Липитчук.

Особливий інтерес викликає дослідження з історії Польщі українських істориків зі Львова Л. Зашкільняка та М. Крикуна, в якому автори на підставі нових джерел розкрили всі суспільні прояви життя поляків у міжвоєнний період, а також взаємини з сусідніми народами, передусім українцями.

Мета статті – показати періоди становлення і розвитку судово-правової системи міжвоєнної Польщі та проаналізувати зміни у її функціонуванні в апараті Польської Республіки міжвоєнного періоду на різних етапах розвитку.

У законі від 4 березня 1928 р., виданому на основі дискусій у сеймі, була спроба зберегти конституційні гарантії суддівської незалежності, заповнити прогалини, що містилися в Законі 1929 р. Це передовсім стосувалося збереження конституційних засад переведення суддів на іншу роботу, зменшення відсотка “вільних” призначень, зміни на підставі закону кордонів суддівських округів, усунення голів гродських судів за згодою загальних зборів відповідного суду, призначення на вільні посади суддів Найвищого суду за його статутом тощо.

Отже, перша новелізація Закону 1929 р. внесла значні зміни, що забезпечили реальне зміцнення автономії судів і суддівської незалежності. У цей період посилилася репресивна політика уряду щодо політичних опонентів, свідченням чого став процес у Варшаві (1931–1933) проти 11 лідерів парламентської опозиції. Підсудних звинувачували у спробі насильницького повалення уряду. На процесі, який відбувався у варшавському окружному суді, опозиція гостро критикувала діяльність післявоєнних урядів та політику санації. Підсудні були засуджені на термін від півтора до трьох років ув'язнення, п'ятьом вдалося уникнути пока-

рання, однак вони вимушено емігрували, серед них і відомий польський політик, колишній прем'єр В. Вітос¹.

Для проведення такої політики влада вважала за необхідне посилити контроль за особовим складом суддів та їх діяльністю. Саме в цей період було проведено наступну новелізацію судової реформи. Згідно з розпорядженням Президента від 23 серпня 1932 р., влада, яка призначала суддів, набула право переведення суддів без їхньої згоди до іншого рівнозначного суду або звільнення на пенсію у двомісячний термін (із 27 серпня до 31 жовтня 1932 р.)². Цей акт значно обмежив суддівську незалежність. Міністр юстиції одержав певну ініціативу і нічим не обмежувався, якщо йшлося про призначення суддів Найвищого суду і прийняття рішення про звільнення їх на пенсію. Була здійснена ґрунтовна ревізія первісного тексту закону про судоустрій у напрямі зміцнення повноважень судової адміністрації та зменшення компетенції загальних зборів суддів, що означало “досить значні обмеження автономії судів та їхньої незалежності”³.

На підставі цього розпорядження проводилися значні так звані чистки суддівських кадрів, які особливо зачепили суддів-українців. 1932 р. у семи східногалицьких окружних судах звільнено на пенсію 53 суддів-українців і 24 поляків. На початку 30-х років ХХ ст. у багатьох гродських судах Східної Галичини не було жодного судді-українця. Польська влада намагалася не допустити публікацій української преси з проблеми чистки суддів. Рішенням львівського окружного суду було вилучено номер газети “Діло” за 21 вересня 1932 р., у якій порівнювалося становище суддів-українців за австрійських часів і в тодішній Польській державі. Відомий український адвокат С. Баран констатував, що серед суддів львівської апеляції в австрійські часи 25% становили українці. Багато з них були громадськими діячами, організаторами низки товариств. До чистки у тернопільському окружному суді працювало 49 суддів, з них – 15 українців. Після чистки на пенсію звільнено дев'ять українців, одного поляка і одного єврея. Якщо у 1912 р. у згаданому окрузі загалом працювало 42 судді, з яких понад 30 були українцями, то після чистки їх залишилося тільки двоє. Газета навела також приклади чистки суддівського апарату в коломийському та станиславівському окружних судах⁴.

Про масові звільнення суддів-українців у краківському апеляційному окрузі та бережанському окружному суді писала українська газета “Нова зоря”, номер якої вилучено польською цензурою. Характеризуючи таке непевне становище суддів, один з юристів влучно зауважив, що “у суддівську владу втрутився політичний чинник, який природно може поставити щодо незалежності судочинства знак питання”⁵.

Згідно з Квітневою конституцією, суди перестали бути “органами народу” і стали державними органами (визначення “незалежні” було пропущено) з підпорядкуванням президентові. Організації та функціям судів присвячувався IX розділ Конституції. Його назва “правосуддя” (“wymiar sprawiedliwości”) вказувала на функції, які мали виконувати судові органи в суспільстві. Конституція наклала на суди обов'язок оберігати правовий порядок у державі та формувати “правове відчуття” суспільства (ст. 64 §2).

Хоча за Квітневою конституцією (ст. 65) президент призначав суддів, але ст. 66, 67 надавали право адміністративній владі призупиняти засаду неусувальності та широкі можливості переміщення та усунення суддів взагалі в період реорганізації

судоустрою, яка проводилася на підставі “законодавчого акта”, навіть декрету Президента Польщі. Тобто сама конституція створювала умови для більшої залежності суддів від виконавчої влади⁶.

Деякі сучасні польські дослідники, зокрема З. Вісатовський, В. Нагурський, намагаються довести, що забезпечити законність та ефективність діяльності судових органів можна було за умови фактичної ліквідації поділу властей та значного обмеження суддівської незалежності. Проте такі висновки ґрунтуються переважно на теоретичних міркуваннях, а не пов’язаних із реальною політикою польської влади і практикою судових органів. Адже в умовах обмеження суддівської незалежності та її гарантій польська влада найперше намагалася зміцнити суддівський склад, особливо на керівних посадах у вищих судових інстанціях, кадрами, які повністю підтримували її політику. У травні 1936 р. міністром юстиції призначено В. Грабовського, котрий стояв на позиціях здійснення правосуддя, що опирається на поліційно-державний примус. Ідеологічними засадами такої політики він визнавав ідеологію особистого авторитету, поліцейської держави, шовінізму, разом із своїми однодумцями, дотримувався засад нещадної суворості, що вкладалася у формулу “ліпше покарати 100 невинних, ніж не покарати одного винного”, та поняття “хтось мусить сидіти”⁷. Аналогічним був і виступ В. Грабовського на конференції апеляційних прокурорів у червні 1937 р. у Варшаві. З цього виступу видно, що головним засобом боротьби з політичними та іншими видами злочинів ставали репресії. Якщо у 1935 р. за “комуністичні” справи засуджено 2436 осіб, то у 1936 р. – 2875. Відсоток засуджених на нетривалі строки позбавлення волі (до року або на “педагогічні” покарання) знизився з 22 % у 1935 р. до 18 % у 1936 р. Натомість значно зріс у ці роки відсоток засуджених на позбавлення волі від п’яти до 10 років: відповідно з 10,9 % до 16,4 %. У 1936 р. на довічне ув’язнення засуджено дві тисячі комуністів, тоді як у 1935 р. таких покарань взагалі не було. Міністр встановив для суддів максимальний відсоток осіб, які можуть бути непокараними – 15 % від загальної кількості засуджених, і нарікав, що в 1936 р. цей показник дорівнював 20,5 %, а в одному з окружних судів – 37 %. Удвічі збільшилася кількість заарештованих осіб: у 1935 р. у шести апеляційних округах їх кількість становила 13215 осіб, у 1936 р. – 29763. Кількість відтермінувань у виконанні покарання у 1936 р. (порівняно з 1935 р.) зменшилася на 30 %, а кількість умовно звільнених – на 70 %⁸.

Водночас польська влада, як це видно з матеріалів конференції, намагалася “вивести” з-під судового покарання державних чиновників, особливо на вищих щаблях, у випадках вчинення ними злочинів та обмежитися тільки дисциплінарними стягненнями, розуміючи, що судові процеси проти них могли б значно зменшити повагу до самої влади. Щодо кадрової політики, то йшлося не тільки про добір найбільш лояльних до влади суддівських сил, а й усунення з посад нелояльних осіб. Статті Квітневої конституції, які надавали можливість звільнення суддів, почали часто використовуватися владою, особливо тоді, коли це торкалося питань створення цілісного мононаціонального (польського) складу суддів та прокурорів. Так, у 1935 р. міністерство юстиції запросило у прокурора апеляційного суду Львова інформацію, що стосувалася діяльності судів Гуцульщини. У ній необхідно було подати відомості про те, яку релігію сповідують працівники прокуратури окруж-

них судів (документ проходив під грифом “таємно”). Виявилось, що в прокуратурі окружного суду в Станиславові всі п’ять прокурорів, шість секретарів та один службовець – поляки-католики. У 1936 р. склад суддів львівського гродського міського суду майже повністю був польським. Така політика призвела до того, що вже в середині 30-х років українці були фактично усунуті зі складу вищих судових органів Східної Галичини⁹.

У напрямі підпорядкування органів правосуддя адміністративній владі та обмеження суддівської незалежності режим “санації” діяв і в наступні роки. У законі “Про зміни закону про устрій загальних судів”, ухваленому в 1937 р., особлива увага приділялася формуванню суддівського корпусу і надання йому політичної та ідеологічної єдності. Тому в цьому законі пропонувалося дуже уважно підходити до підбору аплікантів (стажистів) на посади суддів. Їхню долю вирішували судді, які могли не допустити апліканта до складання іспиту, якщо вважали, що його “поведінка” та “гідність” не відповідає визначеному статусу, або навіть анулювати з цього приводу результати вже складених іспитів (ст. 225 §2). Такі “настанови” закону поширювалися і на весь суддівський корпус. Влада особливо прискіпливо “розглядала” кандидатів-українців, намагаючись не допустити їх на суддівські посади. Прикладом може бути справа судді-українця М. Горчаківського, якого у 1937 р. з різних причин так і не допустили на посаду голови гродського суду в Щирці¹⁰.

Не дивно, що в умовах посилення виконавчої влади судді були занепокоєні дедалі більшою втратою незалежності. Адаже на тлі погрозливих заяв нового міністра юстиції про те, що він “буде нещадно винищувати прояви протекціонізму та втручання” і вже “приступив до рішучої боротьби з бур’яном, який застав у своєму відомстві”, суддівський корпус почував себе зовсім незахищеним від адміністративного свавілля¹¹.

Таке занепокоєння було не безпідставним. У другій половині 1930-х рр. посилювався тиск влади та міністерства юстиції на суддів з метою внесення “замовлених” вироків, особливо в політичних процесах. Тут діяла ціла система впливу. У судові органи призначалися судді, які погоджувалися з таким станом справ або з надією на просування по службі, або через свої переконання стосовно ефективності репресивного судочинства. Щоправда, таких суддів у Польщі знайшлося небагато. Більшість з них чинили опір, зокрема, група суддів Найвищого суду виступили, всупереч вимогам його голови, проти утворення спеціальних колегій суддів, яким мали призначати для розгляду “державні справи”. Найбільше урядовому тиску піддавався суддівський склад Найвищого суду. Матеріали з його практики свідчать, що суд під час розгляду справ політичного характеру часто керувався “вказівками згори”, даючи на вимогу властей “потрібне” тлумачення фактів, усіяло затягував розгляд протестів, які надходили під час виборів¹².

У 1938 р. у Найвищому суді було утворено ще одну палату у справах адвокатури, до складу якої входило 12 суддів цього суду і вісім членів Вищої Адвокатської Ради, що означало посилення контролю за діяльністю адвокатів. При цьому закони пристосовували до певних політичних завдань, використовуючи як аргумент наявність “надлишку лібералізму”¹³.

Отже, і в процесі формування суддівського корпусу у міжвоєнній Польщі відбувалися антидемократичні зміни. Згортання демократії та посилення авторитар-

ного характеру політичного устрою супроводжувалося обмеженням незалежності працівників органів правосуддя. Ситуація погіршувалася ще й тим, що значна частина суддів опинилася в складному матеріальному становищі. Особливо це стосувалося найчисленнішої групи – гродських суддів. Їхня заробітна платня була значно нижчою від зарплатні повітового начальника поліції чи начальника відділу фінансів, адвоката, службового виконавця, іпотечного секретаря і становила 378 злотих на місяць. Однак і окружні судді не були в кращому становищі – вони отримували всього на 116 злотих більше¹⁴.

За невеликої кількості суддів (за штатним розписом) в апеляційних судах та Найвищому суді значна частина суддів закінчували свою службу кар'єру на посаді окружного судді із зарплатнею 500 злотих. Усе це могло призвести, як писав “Głos Sądownictwa”, до падіння судівництва в “яму”. Недарма в резолюції загальної зібрання Об'єднання суддів і прокурорів Польської Республіки (1938) стверджувалося, що “зарплатня суддів і прокурорів останніми роками підлягала багаторазовому зниженню” і є “неспівмірною до праці, яку вони вкладають, і вимог, які перед ними ставлять”. Рік по тому міністр юстиції визнавав, що “матеріальне становище суддів, прокурорів, судових службовців є незадовільним, а зарплатня, особливо на нижчих щаблях, не досягає навіть прожиткового мінімуму”. Однак судова реформа не розв'язала проблему поліпшення матеріального становища суддів¹⁵.

Отож, у другій половині 1930-х рр. були значно обмежені як законодавчі, так і матеріальні гарантії судівської незалежності, що не позначалося негативно на правосудді загалом. Водночас можна констатувати, що польська влада була зацікавлена у підтримці високої репутації судівського корпусу. Адже в умовах, коли він потрапляв у дедалі більшу залежність від виконавчої влади, необхідно було зберегти ефективність роботи суддів. Документи свідчать, що у 1930-х рр. дисциплінарні суди досить регулярно розглядали справи суддів, які обвинувачувалися у порушенні службових обов'язків, законів, хабарництві, корупції, аморальній поведінці. Щоправда, до того часу вже фактично завершилася політична чистка судівського корпусу, і тому можна було виходити з позаполітичних критеріїв. За порушення процедури винесення вироків, неточне тлумачення законів, неналежний контроль за справами, порушення процедури розслідування справ, некоректні відносини з підлеглими суддя міг дістати зауваження чи догану.

На якість судівського складу впливали й проблеми в системі підготовки судівських кадрів. Система навчання юристів в університетах відставала від потреб життя, тому прийнято було вважати, що юридичні відділення є “фабриками дипломованих дилетантів, кандидатів на безробітних ворчунів”. Стан судової практики, яку проходили апліканти, також не відповідав потребам підготовки висококваліфікованих суддів. Крім цього, негативно відбивалася на судовій практиці її безоплатність. Деякі апліканти неохоче проходили практику, багатьом з них доводилося шукати підробітку, що не давало можливості належно підготуватися до іспиту. Багато недоліків було в організації самої практики та методах підготовки аплікантів до судівської роботи, яких часто використовували для виконання некваліфікованої технічної роботи (вести протоколи, зшивати документи, писати і розносити виклики та ін.) і мало залучали до необхідної практичної роботи, пов'язаної з проведнням слідства, підготовкою рішень тощо. Крім того, кількість

аплікантів постійно зростала: якщо у 1933 р. їх було 996, то у 1934 р. – 1596 осіб. Тому польські юристи виступали з пропозиціями проведення реформи судової практики, домагаючись поліпшення теоретичної підготовки аплікантів, проведення добору найбільш здібних до судової роботи, посилення практичної підготовки, перегляду закону про оплату та інше¹⁶.

У розпорядженні міністра юстиції, виданому в жовтні 1932 р., визначалися права й обов'язки аплікантів. Однак польська влада так і не спромоглася провести суттєві зміни в організації університетського навчання та стажування з метою підвищення професійної підготовки суддів. Водночас досить поширеними стали різні форми громадської самоорганізації суддів, що проявилось в організації та діяльності різних суддівських об'єднань, товариств, гуртків.

Деякі юристи, догоджаючи владі, висунули концепцію про “кризу правосуддя” та непридатність судів і суддів захищати державні інтереси. Суддя Найвищого суду С. Залевський у часописі “Głos Sądownictwa” писав: “... нездатність судів, занадто формальне трактування права... життя осудило не тільки суди, а саме право ... позбавлене здорового глузду і почуття реальності... складна та заплутана процедура в судах... викликає необхідність посилення правосуддя”¹⁷. Безпосереднім втіленням у життя цього постулату було створення, всупереч проголошеним конституцією демократичним засадам організації суспільства, концентраційного табору, офіційно названого “Місцем ізоляції”, у Березі Картузькій. На підставі розпорядження Президента Польщі від 17 червня 1934 р. цей табір було створено для осіб, “діяльність яких дає підстави припускати, що з їхнього боку є загроза порушення безпеки, спокою або громадського порядку”. Вислання до табору відбувалося без слідства, судового вироку і права захисту. Рішення про “примусову ізоляцію” видавав слідчий суддя за поданням адміністративних властей, апеляція не допускалася. Арештованих спрямовували до табору на три місяці, проте цей термін майже завжди затягувався до одного-двох і більше років. В архівах авторкою статті знайдено документи, які свідчать, що уряд передусім цікавила результативність цього місця ізоляції, зокрема, збирали інформацію про тих, хто вже відбув певний термін покарання.

Подібну мету мала пацифікація (система репресивних акцій проти українців), що відбувалася у Східній Галичині з 16 вересня до 30 листопада 1930 р., яка охопила 28 повітів і водночас стала одним із елементів передвиборної кампанії, що проводилася з метою залякати опозицію. Уже до її початку було заарештовано 30 колишніх українських послів у сеймі та майже сотню українських громадських діячів. В українські села вирядили кілька кавалерійських полків, два каральні корпуси поліції (по 1000 осіб у кожному), які впродовж 75 днів здійснювали криваву екзекуцію над населенням. Саме під час пацифікації польський уряд застосував так званий принцип колективної відповідальності (обшуки, руйнування будинків, конфіскація майна та ін.). До кінця 1930 р. було заарештовано 970 осіб, з них 432 передано судам (330 звільнили). Серед арештованих були 550 селян, 135 учнів гімназії, 124 студенти. Після судової реформи 1929 р. до кінця міжвоєнного періоду система загальних судів залишалася незмінною, однак їх кількість зменшилася. У 1936 р. діяло 548 гродських судів, 45 окружних та сім апеляційних. Отже, порівняно з 1930 р. кількість гродських судів зменшилася на 20, окружних на шість, апеляційних – на один.

Однак зазнали змін деякі елементи цієї системи, пов'язані з діяльністю надзвичайних судів, які влада вважала важливою зброєю проти політичних опонентів. У березні 1929 р. процедура та діяльність цих судів були унормовані окремим розпорядженням Президента Польщі¹⁸.

У 1931 р., за розпорядженням Ради Міністрів, надзвичайні суди діяли на всій території Польської держави. За три осінні місяці 1931 р. надзвичайними судами було розглянуто справи 66 осіб, з них: 52 засуджено, одна – виправдана, справи 13 підсудних передано до звичайного судочинства; 39 осіб засуджено до страти; 13 – на різні строки ув'язнення. У 1932 р. ці суди розглянули справи 244 осіб, з них: 204 були засуджені, одна – виправдана, справи на 39 осіб передали у звичайний суд; 127 осіб засуджено до страти, 77 ув'язнено. Серед засуджених на смертну кару 59 % від загальної кількості припадало на Східну Галичину. Якщо в центральних і західних воєводствах (18 млн населення) за 1931–1939 рр. було виконано 80 смертних вироків, то в південних і східних воєводствах (12 млн населення) за той самий час – 184 смертні вирокі, тобто пропорційно до населення в останніх воєводствах таких вироків виконано в чотири рази більше¹⁹.

Уже через десять років з часу запровадження надзвичайних судів відомий український юрист, адвокат С.Старосольський зазначив, що швидкі суди як надзвичайні заходи в період загострення політичної та соціальної боротьби стали постійними та діяли на межі права і правосуддя. Діяльність надзвичайних судів призводила до дестабілізації правопорядку загалом, тому у 1934 р. Рада Міністрів ухвалила постанову про їх скасування щодо всіх злочинів, окрім шпигунства.

Упродовж 1930–1935 рр. проблема судів присяжних знову знайшла відгук на шпальтах преси. Прибічники цієї інституції виступали з пропозиціями вдосконалення роботи цих судів та усунення чинників, які негативно впливали на їх рішення. Вони передовсім критикували систему добору присяжних, оскільки більшість їх становили пенсіонери, купці, підприємці, а в невеликих містечках – селяни, гмінні секретарі, тобто консервативні елементи, які інколи не могли осмислити перебіг судового процесу. Автори публікацій пропонували ввести ценз освіти для присяжних та розширити їхню соціальну базу²⁰.

Так, український часопис “Діло” ознайомив читачів із законопроектом про зміни в організації судів присяжних у Чехословацькій Республіці, в якому демократичним шляхом розв'язувалися національні та мовні проблеми. Це було вкрай актуально, адже в політичних процесах проти українців на Східній Галичині тривала практика з переважно польськими присяжними суддями. Зокрема, усі 12 присяжних суддів були поляками на політичному процесі (1928) проти 17 молодих українців, звинувачених у приналежності до Організації Українських Націоналістів (ОУН) (суд виніс два смертних вирокі). На процесі у Львові (1932) проти шістьох молодих українців, яких судили за участь у першому Конгресі українських націоналістів, лава присяжних складалася також повністю з поляків.

Поштовхом до обговорення проблеми судів присяжних стала підготовка проекту нової Конституції. Оскільки деякі провідні юристи, зокрема, А. Могильницький, Е. Раппопорт, виступили проти збереження судів присяжних як застарілої та непотрібної для Польщі інституції, то виникла проблема, чи матимуть вони конституційну гарантію. Низка інших учених-юристів обстоювали збереження

судів присяжних, вбачаючи в них важливий громадський фактор у судочинстві. Квітнева конституція 1935 р. внесла деякі зміни і щодо компетенції спеціальних судів. Компетенція Конституційного Трибуналу, який раніше розглядав суперечки, що торкалися компетенції між органами адміністративної влади і судами, була визначена менш виразно. У Конституції 1935 р. лише йшлося про суперечки між судами і органами влади взагалі. Найвищий Адміністративний Трибунал мав розглядати законність адміністративних актів, але не діяльність органів адміністративної влади, які часто підміняли суди. Щодо адміністративного судочинства, то Конституція 1935 р. обмежилася тільки загальною декларацією про його створення.

Квітнева конституція вже не передбачала відповідальності Президента Польської Республіки перед Державним Трибуналом. Тому, згідно із законом 1936 р., було змінено його структуру: склад Трибуналу зменшився до шести суддів, яких призначав президент на три роки з кандидатів, запропонованих сеймом і сенатом. Отже, компетенція вищих спеціальних судів за Квітневою конституцією 1935 р. була обмеженою. Тому в 1934 р. ухвалено закон про суди праці, згідно з яким, вони утворювалися або як самостійні, або при городських судах. Вартість предмета позову у цивільних справах зросла до 10000 злотих, а компетенція цих судів поширювалася на правовідносини кооператорів. Водночас кримінальні справи (з метою розв'язання) були передані інспекторам праці чи адміністративній владі.

Суд праці у Львові у 1936 р. обіймав округ городського суду у Львові, а також територію гміни м. Винники. До суду праці в Дрогобичі належали території гмін Борислава, Доброгостова, Дрогобича, Михайлевичів, Модричів, Нагуевичів, Орова, Попелів, Раневичів, Рихтичів, Східниці, Стебника, Трускавця²¹. Так, у 1938 р. на всій території Польщі існувало 17 самостійних судів праці і дев'ять при городських судах, а кількість суддів, призначених міністром юстиції, не перевищувала 50 осіб. А в 1939 р. кількість судів праці досягла 28. У Західній Україні ці суди діяли в Ковелі, Луцьку, Бресті над Бугом, Львові, Перемишлі, Станиславові, Стрию, Тернополі, Чорткові, Дрогобичі. Відбувалася певна уніфікація судів праці на всій території Польщі²².

Отже, законодавчою владою зроблено значний крок в узагальненні правовідносин у галузі праці, які стосувалися компетенції судів праці. Це сприяло ефективнішому та швидшому розв'язанню спірних трудових питань. Судова реформа 1928 р. була незавершеною і непослідовною, що потребувало її подальшого вдосконалення. Однак розвиток судової системи відбувався в напрямі порушення демократичних засад Закону “Про устрій загальних судів” 1929 р. Після новелізації були зміцнені повноваження судової адміністрації, зменшилася компетенція загальних зборів суду, що значно обмежувало автономію судів. Ці зміни давали владі можливість впливати на відбір суддів.

Квітнева конституція 1935 р. відступила від засади поділу влад, унаслідок чого суди вже не були самостійною, незалежною гілкою державної влади і стали одним із органів, який перебуває під патронатом президента.

Не можна погодитися зі спробами деяких сучасних польських дослідників довести те, що забезпечити законність і ефективність діяльності судових органів було можливим в умовах ліквідації поділу влади і значного обмеження суддівської незалежності. Це – теоретичні міркування, а практика свідчила про інше. Адже

саме в таких умовах владі вдалося зберегти надзвичайні суди, які були ліквідовані тільки у 1934 р. Водночас сформувалося негативне ставлення до громадського чинника в правосудді, а саме – до судів присяжних, які, як і мирові суди, були скасовані у 1938 р.

У цей період виразно виявилися недоліки судової системи. Зазвичай це стосувалося недостатнього матеріального забезпечення суддів, особливо найчисленнішої ланки в системі судоустрою – гродських судів – та низького рівня університетської підготовки суддівських кадрів, суддівської практики, допуску жінок до суддівської діяльності. Ці проблеми до кінця міжвоєнного періоду так і не вирішилися.

Прагнення влади посилити контроль над судовими органами позначилося і на діяльності спеціальних судів. Їхня компетенція була також обмеженою. Найбільше значення мали суди праці, у компетенцію яких входила така галузь суспільних відносин, як судовий захист робітників у конфліктах з роботодавцями.

Отже, порушення демократичних засад у судоустрої та значні прогалини призвели до падіння авторитету судів у суспільстві. Демократичні кола польських правників, громадсько-політичних діячів виступили з критикою таких змін у судочинстві, вбачаючи в них небезпеку для законності. Однак в умовах зростання авторитаризму в Польщі вони не могли суттєво вплинути на ці процеси.

¹ *Gołab S.* Organizacja sądów powszechnych. – Kraków, 1938.

² Ustawa z dnia 4 marca 1929 r. w sprawie zmiany niektórych postanowień rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 lutego 1929 r., zawierającego “Prawo o ustroju sądów powszechnych” *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (DzURP)*, 1930. – Nr. 5. – S. 43.

³ Ustawa Kostytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. *DzURP*, 1935. – S. 227.

⁴ Діло. – 1932. – 28 червня. – С. 10.

⁵ Нова Зоря. – 1932. – 30 березня. – С. 12–13.

⁶ Державний архів Львівської області. – Ф. 11. – Оп. 29. – Спр. 6074.

⁷ *Кульчицький В.* Органи правосуддя в Західній Україні 1921–1939 рр. // На шляху до правової держави. – Львів, 1991. – Вип. 2. – С. 10–11.

⁸ *Archiwum Państwowe w Rzeszowie.* – Zespół 975. – Sygnatura 36. – К. 6.

⁹ *Литвичук О.* Судді у міжвоєнній Польщі: правовий та соціальний статус // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – Львів, 2001. – № 1. – С. 24–25.

¹⁰ *Gazeta Sądowa Warszawska.* – 1937. – 14 stycznia. – S. 4–5.

¹¹ Діло. – 1936. – 6 березня. – С. 5.

¹² Ustawa z dnia 26 marca 1937 r. o Inwalidzkim Sądzie Administracyjnym // *DzURP*, 1935. – Nr. 26. – S. 177.

¹³ Центральний державний історичний архів України у Львові. – Ф. 179. – Оп. 1. – Спр. 929.

¹⁴ *Archiwum Państwowe w Krakowie.* – Zespół 439. – Sygnatura 276. – К. 12.

¹⁵ *Głos Sądownictwa.* – 1938. – 14 stycznia. – S. 5.

¹⁶ *Литвичук О.* Діяльність польських судів на західноукраїнських землях (1921–1939 рр.) // Актуальні проблеми держави і права. – Одеса, 2001. – № 11. – С. 117–118.

¹⁷ ЦДІА України у Львові. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 138.

¹⁸ *Кульчицький В.* Органи правосуддя в Західній Україні 1921–1939 рр. // На шляху до правової держави. – Львів, 1991. – Вип. 2. – С. 12–13.

¹⁹ *Głos Sądownictwa.* – 1938. – 28 stycznia. – S. 7.

²⁰ *Литвичук О.* Судді у міжвоєнній Польщі: правовий та соціальний статус // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – Львів, 2001. – № 1. – С. 24–25.

²¹ *Кульчицький В.* Органи правосуддя в Західній Україні 1921–1939 рр. // На шляху до правової держави. – Львів, 1991. – Вип. 2. – С. 10–11.

²² Діло. – 1938. – 12 квітня. – С. 5.